I. A. FLOREA

«MOLDOVENESC», «ROMÂNESC», «RUSESC» ÎN COMENTARIILE LINGVISTICE ALE SUBIECȚILOR ALM

Lectura *Atlasului lingvistic moldovenesc* (ALM), Chișinău, 1968-1973, realizat de Rubin Udler, Vasile Melnic, Victor Komarnițchi și Vasile Pavel, relevă bogăția notelor explicative pe marginea răspunsurilor cartografiate. Aceste note cuprind, cum se știe, completări și explicații ale informatorilor din cele 240 de puncte anchetate, ca și observații ale anchetatorilor.

Ne vom opri la acele note care exprimă atitudinea subiecților față de originea cuvintelor și a formelor oferite ca răspunsuri în anchetă.

Trăind de mai multe decenii, în unele zone chiar de secole, într-un mediu poliglot, în care se vorbește româna (numită „limba moldovenească" nu numai din rațiuni politice, dar și prin tradiție locală, consemnată și de anchetatorii ALR I și II)[1], rusa și ucraineana, mai demult și germana (în Bucovina de Nord), adesea ei înșiși mai mult sau mai puțin bilingvi, informatorii au transpus această stare de fapt în răspunsurile lor la chestionarul ALM. Apar astfel răspunsuri duble sau chiar triple, comentate „etimologic" de subiecți.

Se conturează, din aceste numeroase comentarii, următoarele perechi de sinonime, formate, după opinia informatorilor, din cuvinte aparținând unor limbi diferite:

1. Termen moldovenesc – termen românesc, precum *petrușcă – pătrunjel*[2],

---

[1] E. Petrovici, *ALR II. Introducere,* redactori Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, Cluj-Napoca, 1988, pct. 405, Trebisăuți, p. 380: „E aproape supărătoare insistența cu care deosebesc ce este «românește» de ce este «moldovenește». *Pierde* e românește, iar moldovenește se zice *prăpădește* etc. Totuși se observă o puternică tendință de a evita rusismele și de a le înlocui cu ceea ce consideră ei cuvinte moldovenești – aceasta pentru anchetă – iar pentru conversație cu cuvinte intrate nu de mult în graiul lor, cum zic ei, «de peste Prut». A vorbi «românește» li se pare mai *dilicát*"; *ibidem,* pct. 431, Recea, p. 385: „Și aici, ca la Trebisăuți, se face deosebirea între «moldovan» și «român». Ceea ce nu-i ca-n graiul lor e «românește». Firește, adeseori greșesc și atribuie limbii «românești» chiar cuvinte rusești". ALR I/I, h. 42/461: după răspunsul *pîntiśă,* urmează comentariul: „«Românește» i se zice *búrtă*". *Ibidem,* I/II, h. 169/440: după răspunsul *batrínu* [a.], urmează comentariul: „De când au venit românii zicem *bunícu*". *Ibidem,* h. 211/401: după răspunsul *coptíl di léle,* urmează comentariul: „De când cu românii se zice *coptil m flor!*".

[2] ALM, h. 34/204.

puţintel – puţin[3], *chită – pîne*[4], *talharį – hoţ*[5], *uşă la ogradă – poartă*[6], *baraban – dobă*[7], *ciolan – carne*[8], *cletcă – car*[9], *catîr – mul*[10], *dah – acoperiş*[11], *oale – ţiglă*[12], *cot – ungher*[13], *chilit – lăcată*[14], *patret – fotografie*[15], *gânsac – galon* ('recipient de sticlă de 3 l')[16], *grijă, vătămat – (h)ernie*[17], (tată) *de-a doilea – vitreg*[18], *neamuri – rude*[19], *bade, bădiţă – nene*[20], *neancă – doică*[21], *om mort,*

[3] *Ibidem*, h. 64/21, 85: *puţîn* „e cuvânt românesc"; pct. 35: *puţîn* „e cuvânt românesc; se zice mai des *puţîntél*"; pct. 39, 42, 60, 70, 73, 79, 84, 86, 95, 140, 185: *puţîn* „e cuvânt românesc; se zice mai des *puţuntél*"; pct. 142: „*puţuntél* e cuvânt moldovenesc; *puţîn* ziceau românii"; pct. 197: *puţîn* „e *pi romîniį*; se zice *puţuntél*".

[4] *Ibidem*, h. 78/8, 11, 39, 42, 45, 65, 176: „până la români se zicea *ḱitî*"; pct. 22: „până la români se zicea *t'ití*; bătrânii şi acum zic aşa"; pct. 23, 27: *pîni* „se zice de la români; şi acum mulţi zic *t'ití*"; pct. 30: „până la români se zicea *t'ití*; bătrânii şi acum zic aşa"; pct. 32: „*pîni* se zice de la români; bătrânii şi acum zic *t'ití*, iar femeile, *ḱitî*"; pct. 33, 167, 174: *pîni* „zic de la români; se zice mai des *t'ití*".

[5] *Ibidem*, h. 162, *passim*: „*talhárį* e moldoveneşte; *hoţ* e româneşte"; pct. 30, 93, 105, 116, 117: „*talhárį* e cuvânt moldovenesc; *hoţ* e cuvânt românesc"; pct. 189: „*tălhárį* e moldoveneşte; *hoţ* e vorbă românească"; pct. 197: „*talhárį* į*e pi moldovnéşti; hoţ* e *pi romîniį*"; pct. 21, 32, 85: „*talhár* e moldoveneşte; *hoţ* se zice de la români"; pct. 171: „*hoţ* se zice de la români".

[6] *Ibidem*, h. 230/187: „*poartă* se zice de la români; se zice mai des *úşî la uográdî*".

[7] *Ibidem*, h. 293/39: „*dóbî* e româneşte; moldoveneşte-i *barabán*".

[8] *Ibidem*, h. 304/187: „*cárne* se zice de la români; bătrânii zic *şįolán*"; pct. 175, 189: „*cárni* se zice de la români; se zice mai des *şįolán*".

[9] *Ibidem*, h. 322/214: car „e cuvânt românesc; zic *clétcî; clétce*"; pct. 198: car „se zice peste Prut".

[10] *Ibidem*, h. 331/85: „*catîr* e moldoveneşte, *mul'* e româneşte".

[11] *Ibidem*, h. 529/26: *acoperiş* „este pe româneşte".

[12] *Ibidem*, h. 534/153: „*ţîglî* îi românesc".

[13] *Ibidem*, h. 551/15: „româneşte, *uŋgérį*".

[14] *Ibidem*, h. 539/163: „la noi *ḱilít*, da pe româneşte *lăcátî*".

[15] *Ibidem*, h. 612/46: „*fotográfie* pe româneşte"; pct. 78: „de la români zic şi *fotografiį*".

[16] *Ibidem*, h. 705/35, 80: „românii ziceau *galón*".

[17] *Ibidem*, h. 777/131: *grijă* „zici, când vorbeşti cu doctorul; îi *vatamát*, când vorbim noi acasă; românii ziceau *erniį*".

[18] *Ibidem*, h. 787/7: „în România zic *vítreg*".

[19] *Ibidem*, h. 789/84: „*rúde* îi cuvânt românesc"; pct. 85, 91, 147, 199: „românii ziceau *rúde*".

[20] *Ibidem*, h. 798/199: „românii ziceau *néni*".

[21] *Ibidem*, h. 823/50: „românii zic *dóįcî*".

trup de om mort – cadavru[22], *țâlindră – trior*[23], *ciocleji – strujeni*[24], *peșchir – șervet*[25], *sprujină – arc* (de patefon)[26] ș.a. Uneori diferențele privesc numai aspectul fonetic, ca în: numeralul *ńie – mie*[27], *ńic – mic*[28], *hulpe – vulpe*[29], prepoziția *pără, păr – păn(ă)*[30], *śin – fin*[31], *amu – acum(a)*[32].

2. Termen moldovenesc – termen rusesc (ucrainean): *gazniță – lampă*[33], *râșână – smoală*[34], *boǵ – fasole*[35], *pisar – săcritari*[36], *mulți oameni, multă lume – nărod, narod*[37], *șindilă – dreancă*[38], *sac – țuhal* (ucr.)[39], *súșă – zasuhă* ('secetă')[40], *traucă – lițărnă, liuțărnă, luțărcă*[41], *hîrleț – lopată*[42], *zimți – víriscă*[43], *balamale – zaves*[44], *delijan – plită*[45], *fisîie – mocnește* (ucr.)[46], *creieri*

[22] *Ibidem*, h. 825/19, 125, 131, 134, 176, 189: *trup di uom mort*, „românii ziceau *cadávru*"; pct. 7, 56, 77, 180, 182, 217, 221: *uom mort*, „românii ziceau *cadávru*".

[23] *Ibidem*, h. 898/125: *țilíndrî* „se zice din bătrâni; *triór* se zice de la români".

[24] *Ibidem*, h. 909/91: „*strujăni* se zice *pi romîníi*".

[25] *Ibidem*, h. 614, 618/212: „se zice *șervét* de când au fost românii".

[26] *Ibidem*, h. 999/61: „se zice și *arc*, dar e românește".

[27] *Ibidem*, h. 187/145.

[28] *Ibidem*, h. 255/39.

[29] *Ibidem*, h. 281/110: „*húlpi* e moldovenește, *vúlpi* e românește".

[30] *Ibidem*, h. 311/189.

[31] *Ibidem*, h. 266/63: „*śin* e moldovenește [...], *finul* ziceau și românii".

[32] *Ibidem*, h. 515/67: „se zice mai rar *acúma*, de când au fost românii".

[33] *Ibidem*, h. 15/88, 102: „*lámpî* e rusește; moldovenii zic mai des *gázniți*"; pct. 129: „*lámpî* e cuvânt nou, rusesc; moldovenește se zice mai des *gázniți*".

[34] *Ibidem*, h. 66/75: „*rîșńî* e moldovenește; *smuáli* e rusește".

[35] *Ibidem*, h. 87/204: „*fasóli* e cuvânt rusesc; se zice mai des *boǵ*".

[36] *Ibidem*, h. 118/112: „*săcritári* e cuvânt rusesc; *pisári* e moldovenește"; pct. 54, 59, 61: „pe moldovenește i se zice *pisári*.

[37] *Ibidem*, h. 174/112, 146, 225.

[38] *Ibidem*, h. 145/228: „*șîndílî* e moldovenește; *drjánci* e rusește, dar se spune mai des".

[39] *Ibidem*, h. 318/34: *țuhál* „e cuvânt rusesc, dar zic; i se zice mai des *sac*"; pct. 235: *țuhál* „e cuvânt ucrainesc, dar zic; i se zice mai des *sac*".

[40] *Ibidem*, h. 332/229: „*súșă e pi moldovníi*, iar *zasúha – pi rusíi*".

[41] *Ibidem*, h. 352/23: „*lițărnî* e cuvânt rusesc; *tráucî* e moldovenește și se zice mai des"; pct. 229: „*liuțérca e pi rusíi; tráucî e pi moldovníi*"; pct. 227: „*liuțărnî* e rusește, *tráucî* e moldovenește".

[42] *Ibidem*, h. 396/228: „*hîrléț* e moldovenește, *lopátî* vine *pi rusíi*".

[43] *Ibidem*, h. 536/32: „amu unii zic rusește *virîscî*".

[44] *Ibidem*, h. 540/168: „se zice și *zavésuri, rusăști*".

[45] *Ibidem*, h. 558/69: „*diliján – pi moldovníi, plítî – pi rusíi*".

[46] *Ibidem*, h. 570/99: „*fîsîi víni mai pi moldovníi; mocnéști víni mai pi ucraiiníe*."

– *mozdi*[47], *tîmplă – visok, viskí*[48], *druşleac – trisnic*[49], *spată – lopatcă* ('omoplat')[50], *încrucişat – cosoi, cosoóki*[51], *cu nasul mare – nosali*[52], *bătătură – mozol*[53], *alunică – rodimca*[54], *năduşală – zadâşcă*[55], *răul cel mare, neputinţă, omorniţă – ciornaia, poduşciaia bolezni*[56], (frate) *bun, drept – rodnî*[57], *săcure – topor*[58], *mătuşă, leliţă – tiotia*[59], *maşină de harman – molotarcă*[60], *mămunia* 'mămucă' (în care recunoaştem v.rom. *mămîne*, în Zaporojie) – *mámocca*[61], *pitoacă* ('podul osiei') – *poduşcă*[62]. Din aceeaşi categorie, diferenţe de aspect fonetic: *Hilip – Filip* (la lipoveni)[63], *Sîńion – Simion*[64] şi *doftor – doctor*[65].

3. Opoziţii între trei termeni, moldovenesc – românesc – rusesc (sau ucrainean), constatate de obicei prin corelarea comentariilor informatorilor din

[47] *Ibidem*, h. 723/120: „se zice şi *mozd í*, da-i pe ruşeşte".

[48] *Ibidem*, h. 725/83: *tîmplî*, „(ruseşte îi zic) *visóc*"; pct. 231: „*visóc*, da-i *rusắşt*"; pct. 235: „*víski* [pl.] – *da-i rusắşt*; se zice şi *tîmplî*".

[49] *Ibidem*, h. 649/135: „*trísnic* oleacă îi *pi rusîi*".

[50] *Ibidem*, h. 733/34, 48, 165 (toate din reg. Nicolaev), 229, 231, 232 (toate din reg. Kirovograd): *spátî*, „se zice şi *lopátcî*, dar e ruseşte".

[51] *Ibidem*, h. 745/83: *încrucişát*, „se zice şi *casój*, dar e cuvânt rusesc"; *încorşắt*, „se zice şi *cosoóti* (da-i ruseşte)".

[52] *Ibidem*, h. 755/165: „se zice şi *nosáli*, dar e ruseşte".

[53] *Ibidem*, h. 768/25, 26, 32, 65, 81, 101, 193, 199, 223, 230: *bătătură*, „se zice şi *mozól'* (dar e ruseşte)"; pct. 219: „acum zic *mazól'* (dar e ruseşte)".

[54] *Ibidem*, h. 769/234.

[55] *Ibidem*, h. 772/164.

[56] *Ibidem*, h. 778/63, 74: răul cel mare, „se zice şi *cjórnaja bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 69: răul cel mare, „se zice şi *padjúşcjaja bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 68, 88: *neputinţă*, „se zice şi *cjórna bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 225: *omórniţî*, „se zice şi *cjórni bolézń* (dar e ruseşte)"; pct. 44: *ameţálî*, „se zice şi *cjórni bolézń* (dar e ruseşte)".

[57] *Ibidem*, h. 789/81.

[58] *Ibidem*, h. 176/226: topor, „e folosit mai des cuvântul moldovenesc *sacúri* [pl.]"; pct. 233: „moldoveneşte se zice *sacúri* [pl.]".

[59] *Ibidem*, h. 795/74, 225, 226, 229: *mătuşă*; pct. 147, 193: *leliţî, mătúşî*, „unii zic *tjót i* (dar e ruseşte)".

[60] *Ibidem*, h. 893/202: *maşînî di harmán* „se zice *pi moldoviníji*; se zice mai rar şi *molotárcî* (ucr.)".

[61] *Ibidem*, h. 786/112: „se zice şi *mámocca*, dar e ruseşte".

[62] *Ibidem*, h. 975/190: *pitoácî*, „asta-i *právilno pi moldovinéascî hórbî*; se zice şi *podúşcî* (rus.)".

[63] *Ibidem*, h. 271/204: „*Hilip* e un nume de familie moldovenesc, *Fílip* e un prenume lipovenesc".

[64] *Ibidem*, h. 337/134: „*Sîńiión* e nume moldovenesc; *Sîmión* e nume rusesc".

[65] *Ibidem*, h. 388/95.

diverse localități: *oftígă – berculoz, tuberculoză – cihotcă*[66], *de-o samă, de-o vârstă – leat, leaț – îi hodocu meu* (cu observația că termenii «românesc» și ucrainean se folosesc doar pentru tinerii care fac armata)[67], *catargă, tărăboanță – roabă – tacca*[68], *ureche – mâner – rucca*[69], *sărac – orfan – coptil sirotá*[70], *kihniță – beci – pohrib*[71], *iorgan – placmă – ogijál*[72], *tivdă – scăfîrlie, țeastă – cerepul omului*[73], *uncheș, moș* („moldovenește") – *unchi, moș* („ziceau românii") – *gaga* („acum de când a venit puterea sovietică")[74], *șafă – dulap – șcafă*[75]. Aceste perechi (serii) se compun din exemple cu o singură diferență specifică, la nivelul limbilor, dar adesea situația este mult mai complexă, ca să nu spunem complicată, căci termenii opozițiilor simple de mai sus sunt antrenați și în alte opoziții în spațiul «limbii moldovenești», pe scară cronologică, socioculturală sau areală, opoziții care, după cum vom vedea, exprimă implicit și nuanțează opozițiile de la nivelul limbilor.

4. Opoziția cultural – popular moldovenesc, explicitată de informatori prin exemple ca: *șea* („inteligent") – *tarniță*[76], *zupă* („domnește") – *ḑamă* („românește")[77], *femeie – muiere*[78], și chiar prin variante fonetice: *ieu* („după carte") – *io*[79], *pisor – kišor*[80], *Mihai* („mai delicat") – *Ńihai* (*ibidem*, h. 318/36). Se constată în unele cazuri că termenul considerat „mai delicat", „mai domnesc" este chiar termenul «românesc», așa cum reiese din opoziția *burtă – pântece*[81].

5. Opoziția de ordin etnografic și cronologic: *scaun* („cel lung, țărănesc") –

---

66 *Ibidem*, h. 402, *passim*.

67 *Ibidem*, h. 802, *passim*.

68 *Ibidem*, h. 1000, *passim*.

69 *Ibidem*, h. 592/39, 189.

70 *Ibidem*, h. 824, *passim*.

71 *Ibidem*, h. 284, *passim*.

72 *Ibidem*, h. 386/150, 221.

73 *Ibidem*, h. 772/180, 182, 233, 234.

74 *Ibidem*, h. 797, *passim*.

75 *Ibidem*, h. 579/81, 138.

76 *Ibidem*, h. 21/7.

77 *Ibidem*, h. 213/15.

78 *Ibidem*, h. 127/119: „*fuméi* se zice mai în delicat; *mujéri – mai prostii*"; pct. 228: „care nu știu bine moldovenește [=graiul popular, n.n.] zic *fiméi*, care știu bine – *mujéri*"; pct. 230: „*mujéri* e *necul'túrno*".

79 *Ibidem*, h. 23/15.

80 *Ibidem*, h. 236/158: „intelectualii zic *pišór*".

81 *Ibidem*, h. 736/15, 28, 29, 31-33, 36, 46, 50, 65, 67, 78, 85, 86, 95, 129, 147, 160, 194: „(românii zic) *búrți*"; pct. 5: „(mai domnește îi zic) *búrți*"; pct. 216: „(acum, mai delicat, zic și) *búrți*".

stulă, taburetcă (cel modern)[82], *casă* („în sat") – *dom* („în horod")[83], *bumbi – nasturi* („la mantaua soldăţească")[84], *ḱehniţă* („din pământ, cu lemn") – *beci* („din piatră, boltit")[85], *băgeac* („la casă") – *horn* („la moară, la fabrică")[86]; *glonturi* („la puşca de soc sau de vânătoare") – *puli* („la arma militară")[87], *temelie* („la casă") – *fundament* („adânc, la biserică, la club")[88], *căldărar, tăblar, meşter* („în sat") – *tinichigiu* („la oraş")[89], *văcar* („paşte vacile oamenilor") – *pastuh* („la colhoz") – *bouar* („în munte")[90], *Duńitru* („un om bătrân") – *Dumitru* („un copil")[91].

6. Opoziţia graiuri din Basarabia – alte graiuri româneşti studiate în ALM: *hoţ – talhar*ʹ (în Transnistria)[92], *mic – mititel* (în reg. Aktiubinsk)[93], *sac – ţuhal* (în Ucraina)[94], *Ńihai – Mihail* (în Kirghizia)[95], *puţin – puţintel* (în Transnistria)[96].

Corelând toate aceste situaţii, vom constata că numeroase cuvinte dintre cele comentate de informatorii ALM sunt dublu (sau triplu) marcate, ceea ce permite o mai sigură circumscriere a circulaţiei lor în graiurile cercetate şi a valorii lor diatopice şi diastratice. Astfel, *ceas* (general) are ca sinonim pe *oară* (marcat: „de la români", dar şi cu alte două mărci: „zic şi tinerii" sau „când se vorbeşte mai îngrijit"[97]); *pepeni*, termen „vechi" (*ibidem*, h. 934), se opune lui *castraveţi*, care e „pe românie" (pct. 62) şi „îl folosesc tinerii"[98] (pct. 9, 37, 62). *Cârjă*, considerat „românesc", în opoziţie cu *paličcă* („moldovenesc", *ibidem*, h. 201/19), devine „moldovenesc" în opoziţie cu *costel* („rusesc" şi „mai delicat",

---

[82] *Ibidem*, h. 180, *passim*; în pct. 224 *taburétca* e „ruseşte".

[83] *Ibidem*, h. 193/233, 234 (reg. Kirovograd).

[84] *Ibidem*, h. 252/20. Tot în Bucovina de Nord (pct. 9, 12) „tinerii zic nasturi".

[85] *Ibidem*, h. 284, *passim*.

[86] *Ibidem*, h. 394/211.

[87] *Ibidem*, h. 441/34, 146, 187.

[88] *Ibidem*, h. 521/61, 86.

[89] *Ibidem*, h. 533/93, 129, 153, 156.

[90] *Ibidem*, h. 328/7.

[91] *Ibidem*, h. 264/26.

[92] *Ibidem*, h. 162/98: „în *Moldávi̯a* îi zic *hoţ*"; pct. 149: „în *Băsărábi̯a* zic *hoţ*".

[93] *Ibidem*, h. 255/92: „*ńic* e un cuvânt nou, adus de moldoveni, veniţi nu de mult; se zice mai des *mititél*".

[94] *Ibidem*, h. 318/98: *ţuhál* „zic moldovenii din Ucraina; aici i se zice *sac*".

[95] *Ibidem*, h. 398/146: „*Ńihái̯* se zice în Basarabia".

[96] *Ibidem*, h. 64/149: „*puţín* e un cuvânt nou, adus din *Băsărábi̯a*; se zice mai des *puţîntél*".

[97] *Ibidem*, h. 83, *passim*.

[98] *Ibidem*, h. 147, *passim*.

pct. 68, ba chiar, probabil ca o consecință a acestei ultime mărci, și „românesc", pct. 194). *Steag* nu este doar „românesc", în opoziție cu „moldovenescul" *flag*, ci este și „moldovenesc", „la mort", în opoziție cu „rusescul" *flag*[99]. *Kihniță* este și o construcție mai primitivă în opoziție cu *beci* (din piatră), de unde și opoziția cuvânt vechi – neologism, dar, cu fonetismul *pivniță* („de la români" și „spun tinerii"), se opune sinonimului *mağaz* („moldovenesc")[100]. *Bolniță* „se zice moldovenește" în opoziție cu *spital* „românesc" (și uneori „rusesc", „spun tinerii", „se zice în Basarabia, nu în Ucraina"), dar tot *bolniță* poate fi „rusesc", iar *spital* „moldovenesc"[101]; această opoziție la nivelul idiomului este simplificată în Bucovina de Nord: *spital* e „pe românește", *bolniță* „pe rusește" (pct. 5), ca și în sudul Basarabiei: *spital* („moldovenesc") – *bolniță* („rusesc", pct. 179), sau *spital* („e curat moldovenească") – *șpital* („e pe rusască", pct. 160). *Mantale* „e cuvânt românesc" (pe care îl „ziceau și mocanii"), în opoziție cu *scumane* „moldovenești" (și „de casă") și cu *șâneluri* („militare")[102]. *Brutar* este „românesc", uneori și „rusesc", în opoziție cu *kitárĭ* „moldovenesc" sau cu transnistrianul *pecarĭ* („moldovenește și rusește")[103]. *Argat* este, pe rând, „românesc" (în opoziție cu *slugă* „moldovenesc") și „moldovenesc" (în opoziție tot cu *slugă* „rusesc")[104]. *Fundament* este „termen nou" și „rusesc", în opoziție cu *temelie* („moldovenește"), opoziție dublată și pe plan etnografic: *fundament* („adânc, la biserică, la club") – *temelie* („la casă"); dar chiar și termenul *temelie* îl folosesc, în unele puncte, „mai mult cei învățați", cel mai vechi fiind *tălpi* (care denumește o altă realitate etnografică)[105]. *Blehárĭ* („moldovenesc" și „la țară") se opune lui *tinichigiu* („de când cu românii" și „meșter la oraș") și lui *jestianic* („rusește")[106]. *Pîntecărie, treapăd* („moldovenește") se opune lui *diarie* (care cumulează mărcile: „așa ziceau românii", dar și „tinerii zic așa", „la spital/doctorii zic așa", „mai culturni", „după carte") și lui *ponos* („rusește")[107]. *Mămucă* („moldovenește") se opune lui *bunică* („ziceau românii", „zic intelectualii") și lui *babușca* („rusește")[108]. *Staroste* e, pe rând, „moldovenesc", în opoziție cu *pețitor* („românesc"), și „rusesc", în opoziție cu *sercătórĭ*

99 *Ibidem*, h. 218, *passim*.
100 *Ibidem*, h. 284, *passim*.
101 *Ibidem*, h. 319, *passim*.
102 *Ibidem*, h. 320/126, 225, 226.
103 *Ibidem*, h. 329/23, 25, 42, 60, 95, 103, 125, 161, 162, 189.
104 *Ibidem*, h. 411/39, 43, 65, 87, 139.
105 *Ibidem*, h. 521, *passim*.
106 *Ibidem*, h. 533, *passim*.
107 *Ibidem*, h. 774, *passim*.
108 *Ibidem*, h. 794, *passim*.

(„moldovenesc")[109]. *Groasă* („moldovenesc") şi *polojénii* („ruseşte") se opun lui *gravidă* („ziceau românii"), dar şi pe plan sociocultural şi profesional, ultimul termen având şi mărcile: „e un fel de politică", „zic doctorii", „e mai culturno", „e mai frumos, delicat", „după carte", „zic tinerii"[110]. *Cimitir* „zic românii", dar şi „e mai culturnic", „zic intelectualii", „zic tinerii", în opoziţie cu *ţintirim* „moldovenesc"[111]. Unii informatori apreciază pentru diferiţi termeni vechimi de ordinul deceniilor, ceea ce coincide cu aprecierea acestor termeni ca «româneşti», formulată direct de alţi informatori[112].

Această frecventă interferenţă de planuri ne permite să stabilim conţinutul noţiunii «moldovenesc» în opoziţie şi corelaţie cu noţiunea «românesc», aşa cum le folosesc informatorii ALM. Deci «moldovenesc» este:

a) un cuvânt sau un fonetism popular;

b) general răspândit în graiurile cercetate de ALM;

c) vechi;

d) desemnând adesea o realitate etnografică sau o tradiţie locală, iar «românesc» este:

a) un cuvânt sau un fonetism literar în limba română, cu circulaţie recentă în limba scrisă din Basarabia şi propus de lingviştii basarabeni ca formă literară (vezi şi titlul hărţilor);

b) cunoscut în unele graiuri (bucovinene sau sudice) basarabene şi cu circulaţie în graiurile (mai ales sudice) dacoromâne;

c) în general recent, „de la români";

d) desemnând realităţi etnografice recente, moderne.

Cuvintele şi formele «româneşti» sunt acelea pătrunse în Basarabia în perioada interbelică, prin acţiunea administraţiei, şcolii, armatei, asistenţei

---

[109] *Ibidem*, h. 803/25, 37, 85, 130.

[110] *Ibidem*, h. 813, *passim*.

[111] *Ibidem*, h. 830/5, 7, 9, 37, 157, 220.

[112] Astfel, după răspunsul *pîne* (*ibidem*, h. 78), urmează comentariile din pct. 15: „cu vreo 30 de ani în urmă se zicea *kíti*", din pct. 5, 105, 170, 173, 194, 206: „cu vreo 40-50 de ani în urmă se zicea *kíti*", din pct. 159: „cu vreo 50-60 de ani în urmă se zicea *kíti*"; în alte puncte se constată, fără precizare, vechimea absolută a termenului *kíti*, ca în pct. 54, 59, 61: „foarte vechi", pct. 24, 41, 86, 139, 156, 204: „se zicea tare demult", pct. 17, 19, 31, 35, 36: „zic bătrânii", ori vechimea lui relativă (în comparaţie cu *pîni*), ca în pct. 113, 118, 141, 143, 148, 152, 163, 187, 188: „e un cuvânt mai vechi". În unele puncte, izolate între graiurile ruseşti, informatorii constată însă că *pâine* e un termen şi mai vechi decât *pită*: în pct. 190 „*pîni* se zicea cu vreo 50-60 de ani în urmă; acum toţi zic *kíti*"; în pct. 229 „*pîni* ziceau unii bătrâni tare demult; acum se zice *kíti*"; în pct. 234 „*p ni* se zicea înainte; acum se zice mai ales *kíti*". Asemenea informaţii ne-ar îndreptăţi să credem că *pâne* a existat demult pe toată întinderea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, dar că, lipsit de suportul şi prestigiul limbii literare, acest termen s-a pierdut în concurenţa sa cu termenul regional *pită*.

medicale. Magistratura, înalţii funcţionari administrativi, ofiţerii şi alte cadre superioare erau, cei mai mulţi, din Regat, instrucţia lor fiind românească. Putem aminti, de exemplu, că întreaga promoţie din 1933 a Şcolii Normale de la Craiova a fost „repartizată" în Basarabia. Nu trebuie uitat că în Basarabia şi-au satisfăcut stagiul militar tinerii din alte zone ale României şi că, în schimb, tinerii basarabeni făceau armata în Regat.

Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide"
Iaşi, str. Codrescu, 2